

THE ROLE OF THE PROCESSES OF ATTESTATION OF PEDAGOGICAL SPECIALISTS AND INSPECTION OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE PRE-SCHOOL AND SCHOOL EDUCATIONAL SYSTEM FROM THE VIEWPOINT OF PEDAGOGICAL SPECIALISTS

Ivanka Stoyanova

University of Plovdiv "Paisii Hilendarski", Bulgaria, iv.stoyanova@uni-plovdiv.bg

Abstract: The work of teachers is the subject to a plethora of scientific studies, in which the most important aspect is providing a higher quality of educational product. Assessment is not only the attestation of quality of work the teachers provide. As a process, it becomes a prominent tool in identifying good practices, improving the teaching process and increasing the motivation of pedagogical specialists, oriented towards success and professional development. Assessment of pedagogical work is the corner stone of career growth for every teacher, deputy director or director in the system of pre-school or school education. The study aimed at examining the opinion, attitudes and mindset of pedagogical specialists in regards to the interrelated processes of assessment and inspection, implemented after the adoption of the Pre-school and School Education Act. The study was conducted using the direct survey method among 252 pedagogical specialists and aims to establish expectations using feedback of the teaching staff regarding the attestation as a process that unites the perceptions and self-assessment of the pedagogical specialist, the public expectations towards them and the assessment given to them by the attestation committee. The answers provided in support for attestation, and the suggestions made support the notion that the process of assessing pedagogical work needs to be refined, optimized and improved. The main attitudes, expectations and challenges related to the process of inspecting educational institutions in the pre-school and school educational system are observed through the eyes of the professional community. Pedagogical specialists express clear preferences for a longer on-site inspection, which would provide an opportunity to discuss with the inspecting experts the specific problems and challenges in regards to the educational institution. Whilst inspecting a site for a longer period, the educational specialists observe, with greater objectivity in making the assessment and the opportunity to obtain valuable expert guidance and supporting recommendations for addressing the challenges faced by the inspected school. The suggestions made by the surveyed pedagogical specialists could serve to improve the attestation and inspection processes.

Keywords: attestation, inspection, evaluation of pedagogical work, self-assessment of the pedagogical specialist

РОЛЯТА НА ПРОЦЕСИТЕ АТЕСТИРАНЕ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ И ИНСПЕКТИРАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ИНСТИТУЦИИ В СИСТЕМАТА НА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ

Иванка Стоянова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, България, iv.stoyanova@uni-plovdiv.bg

Резюме: Трудът на учителите е обект на множество научни изследвания, в които му е отредено най-важното място по отношение на подобряването на качеството в образованието и предоставянето на по-качествен образователен продукт. Оценяването не е само атестат за качеството на извършваната работа. Чрез него като процес става възможно идентифицирането на добри практики, подобряването на процеса на преподаване, повишаване на мотивацията на педагогическите специалисти, ориентирана към успех и професионално развитие. Оценяването на педагогическия труд е в основата на кариерното израстване на всеки учител, заместник-директор или директор в системата на предучилищното или училищното образование. Проучването е насочено към изследване на мнението, нагласите и отношението на педагогическите специалисти към взаимносвързаните процеси на атестиране и инспектиране, прилагани след приемането на Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО). Настоящото изследване е проведено по метода на пряката анкета сред 252 педагогически специалисти и има за цел да установи очакванията и предложенията на учителската колегия от атестирането като процес, който обединява представите и самооценката на педагогическия специалист, обществените очаквания към него и оценката, поставена му от атестационната комисия. Предоставените отговори са в подкрепа на

необходимостта от атестирането, като направените предложения са основание да считаме, че процесът за оценяване на педагогическия труд се нуждае от усъвършенстване, оптимизиране и подобряване. През погледа на професионалната общност се очертават основните нагласи, очаквания и предизвикателства, свързани с процеса на инспектиране на образователните институции в системата на предучилищното и училищното образование. Педагогическите специалисти заявяват ясни предпочитания към проверка с по-голяма продължителност на място, която би дала възможност за обсъждане с инспектиращите на предизвикателствата пред конкретната образователна институция. В инспектирането на място с по-голяма продължителност, те виждат постигането на по-голям обективизъм при поставяне на оценката и възможност за получаването на ценни експертни насоки и подкрепящи препоръки за справяне с предизвикателствата, пред които е изправено инспектираното училище. Направените предложения от анкетираните педагогически специалисти биха могли да послужат за усъвършенстване на процесите за атестиране и инспектиране. **Ключови думи:** атестиране, инспектиране, оценяване на педагогическия труд, самооценка на педагогическия специалист

1. УВОД

Инспектирането представлява оценка на съвкупната педагогическа дейност в рамките на определена образователна институция в системата на предучилищното и училищното образование. ЗПУО въвежда като орган и регламентира дейността на Националния инспекторат по образованието (НИО). НИО като орган за независимо и цялостно инспектиране на детските градини, училищата и центровете за развитие на деца, изпълнява функции за оценка на постигнатото качество, в съответствие с държавните образователни стандарти, анализирани на организационното развитие на съответната образователна институция и степента на постигнатото качество на образователната среда. На базата на направените констатации, комисията по инспектиране дава насоки и предписания – подкрепящи или за промяна, с цел повишаване на ефективността на образователния процес. В рамките на училищната автономия като политика, Цоков разглежда инспектирането като основен инструмент за осъществяване на политиките за отчетност и осигуряване на качеството на училищното образование, на основата на който се получава информация за състоянието на системата и отделните учебни заведения (Цоков, 2011). Андреева разглежда инспектирането на качеството в образованието като съвкупност от: „характеристики на образователния процес, които водят до реализация на целите и политиките, свързани нивото на знания, умения и компетентности на учениците; степента на развитие на личностните качества и социалните компетентности; удовлетвореността на потребностите на обществото, родителите и учениците.“ (Андреева, 2020). Хаджигеоргиева описва инспектирането и оценяването на качеството на образованието като „многопластов социален процес, със система от дейности, в който оценката се изгражда и влияе от оценките на всички социални актьори, които участват в училищния живот, на различни нива, с различни права, задължения и отговорности“, в който отрежда на училищния директор водеща роля, в качеството му на принципал на училищната общност (Хаджигеоргиева, 2023).

Атестирането на педагогическите специалисти, въведено с влизането в сила на Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) през 2016 година, чрез държавния образователен стандарт за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти регламентира процеса на оценяване българските учители. Обхваща самооценката на постигнатите резултати от педагогическата дейност и оценката, поставена от атестационната комисия за всеки учител в системата на предучилищното и училищното образование. В „Мениджмънт на образователните институции“, Гришан определя оценката на работата и атестацията на педагогическия състав като едно от правомощията на директора (Гришан, 2002). Оценяването Дикова разглежда като инструмент за постигане на организационните цели. Резултатите от него тя определя като важни както за развитието на самия педагогически специалист, така и за постигането на стратегическите цели на училищната организация (Дикова, 2021). Въпросът за оценяването на педагогическата дейност е все по-актуален на фона на незадоволителното представяне на българските ученици във външните оценявания PISA, PIRLS и TIMSS. Разграничавайки Първоначална, Формираща или текуща, Обобщаваща и Диагностична оценки, Тилева свързва диагностичната оценка с процеса на атестиране на педагогическите специалисти (Тилева, 2021). В свое изследване Тенева подлага на анализ оценъчната скала за атестиране и акцентира върху нейните несъвършенства (Тенева, 2018). Получената оценка от атестиране играе важна роля за повишаване на качеството на преподаване и постигането на педагогическо майсторство. Самооценката на конкретния педагогически специалист е важен елемент при формиране атестационната оценка. Петрова обръща сериозно внимание на самооценяването, като обосновава необходимостта му и

разработва примерни критерии и показатели за самооценяване още по време на професионално-практическото обучение на студентите чрез проектиране (Петрова, 2007).

С изменение през 2020 г. на Наредба 15 от 22.07.2019 г., първото атестиране се извършва до една година след провеждане на първото инспектиране на институцията, а на педагогическите специалисти в Националния дворец на децата, Държавния логопедичен център, центровете за подкрепа на личностно развитие и в регионалните центрове на процеса на приобщаващото образование – през учебната 2021/2022 г. През 2021 година, атестирането на педагогическите специалисти стартира в училищата и детските градини, които вече са инспектирани като институции, в регионалните центрове за подкрепа на личностното развитие, в Центровете за специална образователна подкрепа и в Националния дворец на децата. Решението за стартиране на процеса на атестиране след вече извършено инспектиране на образователната институция бе отчетено като неуместно с мотивите, че процесът на инспектиране е свързан с институцията, а процесът на атестиране е индивидуален. Отчетената механичната последователност, без нормативно обосновани логически връзки между двата относително самостоятелни и независими един от друг процеси за оценка, на фона на множество дебати „за“ и „против“ атестирането, допълнителното забавяне и отлагане на въвеждането му заради Ковид-19, доведе до последната и действаща към настоящия момент промяна в държавния образователен стандарт за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти от 2024 г., която в § 6. поставя изискване първото атестиране на учителите, директорите и другите педагогически специалисти в детските градини и училищата, в които не е проведено такова да бъде извършено през учебната 2025 - 2026 г., независимо от това дали образователната институция в системата на предучилищното и училищното образование е инспектирана. Господинов счита за несполучливи регламентирани в ЗПУО процеси на самооценяване на институциите и външното независимо оценяване от НИО по отношение на решаването на проблема с ниското качество в българското образование, като изтъква, че върху качеството влияние оказват и много други променливи като качеството на учебните планове и програми, качеството на учебниците и учебните помагала, качеството на подготовка на учителите и др. (Господинов, 2015). В крайна сметка въвеждането на атестирането на педагогическите специалисти в България стартира, макар и колебливо, след като години наред се отлагаше неговото въвеждане.

Динамиката и ежегодните промени в нормативната уредба по отношение стартирането и въвеждането на атестирането като важен механизъм за оценяване на учителите мотивират провеждането на настоящото изследване сред педагогическата общност в Р България, с цел да бъде установено постигнати ли са очакваните промени по отношение на процесите атестиране и инспектиране, да бъдат очертани проблемните области и предизвикателства, да бъдат отчетени мненията, оценката и предложенията на директори и учители - преки участници в реализирането на образователен процес за подобряването и усъвършенстването на процесите на оценяване на техния труд и образователна институция.

2. МЕТОДИ И ИНСТРУМЕНТАРИУМ

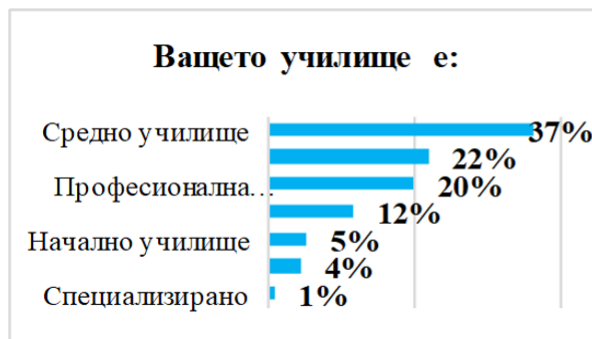
За изследването са използвани емпирични методи за проучване на действащата нормативна уредба в страната по отношение на атестирането на педагогическите специалисти и инспектирането на образователните институции в областта на предучилищното и училищното образование. Използвани са количествени методи, свързани със събирането, обработката и анализирането на получените данни от проведената пряка анкета сред 252 педагогически специалисти. Анкетата се състои от 7 въпроса, структурирани в 2 секции. Първата група се състои от 4 затворени въпроси и има за цел да бъдат установени общи данни относно вида на училището, заеманата педагогическа длъжност, възрастта и педагогическия стаж на анкетираниите. Втората група въпроси обхваща 3 въпроса, които позволяват и отворени отговори за даване на предложения и изказване на лично мнение. Оценяването на процесите атестиране, инспектиране и самооценяването, свързано с тях се извършва чрез въпросник по 5-степенна на Лайкерт, където 1 изразява категорично несъгласие с изказаното твърдение, 2 – несъгласие, 3 – неутралност, амбивалентност или невъзможност за преценка, 4 – общо съгласие, а 5 – абсолютно съгласие. Използвани са качествени методи при проучване на нагласите и предложенията на педагогическата общност по отношение на процесите на атестиране и инспектиране в предучилищното и училищното образование. Въпросите са формулирани с цел да се получи ясна и обективна картина на преобладаващото мнение на педагогическите специалисти в областта относно предизвикателствата пред българската образователна система, както и да бъдат генерирани предложения на базата педагогическата практика и натрупан педагогически опит.

3. РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Броят на респондентите, които са участвали в изследването е 252, от които 92 работят в Средно училище, 55 в Основно училище, 50 в Професионална гимназия и 29 в Обединено училище. Най-малък е дялът на анкетираните, работещите в Начално училище – 5%, Профилирана гимназия – 4% и Специализирано училище – 1%. (вж. Диаграма 1.)

Според **типа населено място, в което се намира училището**, в което работят анкетираните педагогически специалисти, отговорите са разпределени в процентно съотношение както следва (вж. Диаграма 2.): по-голяма част от отговорилите работят в училища в селски региони – 40% или 102 от анкетираните, в градски – 33% или 82, в областния град са 27% или 68 от респондентите.

Диаграма 1. Разпределение на респондентите „местоработата“

Диаграма 2. Разпределение на по признак респондентите по признак „населено място“

Източник: изследване на автора

В разпределението по **длъжности** най-голям е дялът на учителите в гимназиален етап – 32,14% или 80 от анкетираните, следвани от учителите в начален етап – 24,21% или 61, следвани от учителите в прогимназиален етап – 46 от анкетираните, 34 директори на училища и 16 заместник-директори. (вж. Диаграма 3.)

Диаграма 3. Разпределение на респондентите по признак „длъжност“

Диаграма 4. Разпределение на по признак „педагогически стаж“

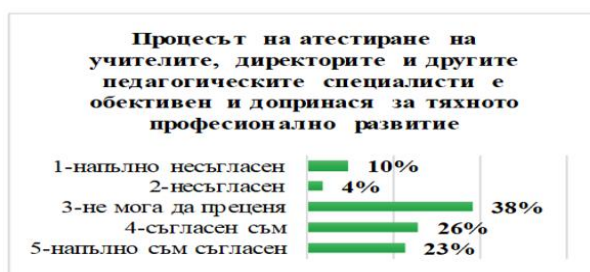

Източник: изследване на автора

По признак **стаж като педагогически специалист** по-голямата част от анкетираните имат богат педагогически опит. Над 73% притежават повече от 10 години педагогически стаж. (вж. Диаграма 4.)

Относно твърдението, изказано във въпроса **„Процесът на атестиране на учителите, директорите и другите педагогическите специалисти е обективен и допринася за тяхното професионално развитие“**, резултатите сочат, че близо половината от респондентите (49%) са съгласни с него. От друга страна 38% от анкетираните педагогически специалисти не могат да преценят доколко процесът на атестиране е обективен и допринася за тяхното професионално развитие (По признак **стаж като педагогически специалист** по-голямата част от анкетираните имат богат педагогически опит. Над 73% притежават повече от 10 години педагогически стаж. (вж. Диаграма 5).

Диаграма 5. Разпределение на отговорите на респондентите по отношение оценката им за „атестирането“

Диаграма 6. Разпределение на отговорите на респондентите по отношение оценката им за „инспектирането“

Източник: изследване на автора

Участвалите в изследването педагогически специалисти правят редица предложения по посока оптимизиране и подобряване на процеса на атестиране на педагогическите специалисти:

- Периодична промяна на показателите при атестирането;
- За оптимизиране и подобряване на процеса на атестиране да бъдат разработени ясни правила, насоки и стъпки, регламентирани от МОН;
- Процедурата на атестирането да е съобразена с училището, населеното място, броя ученици;
- За да се подобри процеса на атестиране, трябва да се има предвид качеството на образованието;
- Атестирането да се прави в електронен формат;
- Атестирането на учителите да става само в посока знания по учебен предмет и методика на преподаване;
- Атестирането да става на национално равнище. На всеки 5 години да има изпит;
- Атестирането да става от комисии, които са сформирани на случаен принцип за цялата страна.

Анкетиранияте дават и предложения по посока оптимизиране и подобряване на процеса на инспектиране (вж. Диаграма 6). На въпроса „*Инспектирането от Националния инспекторат по образование (НИО) допринася/ще допринесе за обективната външна оценка на образователната институция*“, най-голям дял от отговорите - 39% са, че анкетиранияте не могат да поставят оценка на процеса на инспектиране. Това бихме могли да обясним с факта, че по-голяма част от училищата и детските градини все още не са инспектирани. По данни от сайта на НИО, от стартиране на дейностите по инспектиране през 2018 до края на учебната 2023/24 година са инспектирани общо 624 институции от областта на предучилищното и училищното образование, като училищата на територията на страната са 2349 училища, а детските градини - 1827. Приблизително еднакви на брой са негативните и позитивните оценки, които педагогическите специалисти поставят на инспектирането.

По-важните предложения на педагогическите специалисти, свързани с процеса на инспектиране са:

- Да е по-продължителна като време същинската проверка-посещение и наблюдение в самото училище;
- „Стига документални проверки - по-скоро проверки за провеждане на урочната дейност...“;
- Да се провеждат дебати и разговори за проблемите в обучението в съответното училище.

Диаграма 7. Разпределение на отговорите на респондентите по отношение оценката им за „процеса на самооценка и прилагането на вътрешна система за управление на качеството“

Източник: изследване на автора

Резултатите от изследването сочат, че по отношение на твърдението, изказано във *въпроса „В рамките на образователната институция се осъществява процес на самооценка и се прилага вътрешна система за управление на качеството на образователния продукт“*, 66% от анкетиранияте са съгласни с него. 9% от останалите педагогически специалисти са изказали пълно или частично несъгласие с твърдението, а 25% имат неутрална гледна точка и не поставят оценка (вж. Диаграма 7):

Респондентите са направили следните по-важни предложения за подобряване на процеса на самооценка и управление на качеството на образователния продукт:

- Поради липса на стандарт за качество, да бъдат степенувани точно критериите за оценка на качеството;
- Необходима е квалификация и изграждане на управленска култура по проблемите на качеството;
- Включване на критериите за качество при избор на директори;
- Един път годишно да се прави самооценка на качеството на образованието;
- Най-добрата оценка за качеството на образованието в едно училище да е успеваемостта на неговите ученици;
- Да се прави допитване и до учениците;
- Да се приеме наредба за управление на качеството;
- Образованието се нуждае от система за управление на качеството и самооценката на образователната институция.

4. ИЗВОДИ

На базата на резултатите от направеното изследване може да се каже, че участвалите в него педагогически специалисти от област Шумен са направили професионална оценка по отношение на процесите атестиране на педагогическите специалисти, инспектиране на детските градини и училища, и процеса на самооценка, свързан с прилагането на вътрешната система за управление на качеството. Направени са интересни предложения за подобряването на организацията и управлението на процесите, свързани с оценяването в системата на българското предучилищно и училищно образование. Във връзка с получените данни могат да се формулират следните основни изводи:

- Респондентите категорично подкрепят „атестирането“ като необходим процес, свързан с оценяването на техния професионален труд, но направените предложения дават основание да считаме, че процесът за оценяване на педагогическия труд се нуждае от усъвършенстване, оптимизиране и подобряване. Педагогическите специалисти споделят необходимостта от ясни правила, насоки и стъпки, централизирано разписани и регламентирани, които да бъдат валидни за дълъг период от време.

От получените резултати на въпроса относно инспектирането на училищата от НИО прави впечатление, че педагогическите специалисти в по-голямата си част са неориентирани и неинформирани. Най-вероятната причина се крие във факта, че все още голяма част от българските детски градини и училища не са били инспектирани. Прави впечатление, че педагогическите специалисти търсят възможност за подкрепящо и коригиращо инспектиране, като ясно заявяват предпочитанията си за продължителни проверки на място и срещу формални проверки „по документи“. „Практиката досега показва, че инспектирането на качеството на образованието в България, като един нов социален феномен, не се познава добре от отделните социални актьори, включени в процесите по оценяване на образователните институции.“ (Хаджигеоргиева, 2022).

- Анкетиранияте отдават сериозна значимост на самооценката в рамките на образователната институция. Споделените предложения, потребности и проблеми във връзка с процеса на самооценка заслужават сериозно внимание и анализ предвид факта, че в анкетното проучване са се включили повече от половината директори на училища в Шуменска област. Откроява се необходимостта от приемане на стандарт за качество в образованието и приемането на критерии за оценка на качеството.

- Необходимо е да бъде повишена информираността на учителите за запознаване с целите, принципите, правилата и ползите от оценката на техния труд, чиято цел е повишаването на ефикасността и ефективността на педагогическия труд.

Анкетиранияте са формулирали сериозни препоръки за подобряване на българското образование, които могат да бъдат поставени в основата на предложения за промяна в нормативната база и реформи.

ЛИТЕРАТУРА

Андреева, А. (2020). Handbook For Inspection, National Inspectorate Of Education. <https://nio.government.bg/wp-content/uploads/2021/04/Handbook-for-inspectionBulgaria.pdf>

- Господинов, Д. (2015). Анализ върху закона за предучилищното и училищното образование. Българско списание за образование, 2, 50
- Гришан, И. П. (2002). Мениджмънт на образователните институции. Далеккоизточен държавен университет Тихоокеански институт по дистанционно образование и технологии, 50
- Дикова, И. (2021). Стратегическо управление на човешките ресурси в общообразователни училища. Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Автореферат на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“, 26
- Петрова, В. (2007). Проектирането в професионално- практическото обучение на студентите по специалността Предучилищна педагогика. Педагогически алманах, том15, брой 1, 307-308
- Тенева, М. (2018). Тенденции в подготовката и квалификацията на съвременния български учител. Yearbook of the faculty of Education, 15, 26
- Тилева, А. (2021). Оценката на труда на учителите, като елемент на мениджмънта на персонала в детската градина. Педагогика, 3, 413-415
- Хаджигеоргиева, Ц. (2023). Директорът – водещ социален актьор в инспектирането на качеството на българското образование. Е-списание „Педагогически форум“, 1, 17
- Хаджигеоргиева, Ц. (2022). Инспектирането – иновативен социален феномен за оценяване качеството на българското образование. Проблеми на постмодерността, 2, 192
- Цоков, Г. (2011). Политики по отношение на училищното образование. Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 141-144